

Boken är mycket välskriven och lättläst, men jag har ett par språkliga funderingar. Charlotta Wolff använder mycket flitigt ordet »sociabilité» i betydelsen belevad umgängeskultur. Ordet, som varken finns i SAO eller NE:s *Ordbok*, är en översättning av *sociabilité*, ett ord som började användas under senare delen av 1700-talet. Enligt alla källor användes ordet först av markis de Mirabeau år 1756 i *L'Ami des Hommes*. Abbé Féraud skriver i sitt *Dictionnaire critique de la langue française* (1788), att ordet var nytt, men att det verkade som om det accepterats. Men hur frekvent är sociabilitet på svenska? Charlotta Wolff använder ordet »pensionär» för att beteckna dem som av staten uppbar en pension, det vill säga en personlig gratifikation. Detta gällde framför allt militärer. Här skulle en omskrivning eller det gamla ordet »gratialis» passat bättre. Med »akademiker» menar Charlotta Wolff »akademiledamot», vilket inte är den gängse betydelsen på rikssvenska,

Bokens många citat från de franska källorna är för det mesta översatta på ett utmärkt sätt; den franska texten finns i noterna, så man kan jämföra. Ibland översätts dock ett franskt ord med det motsvarande svenska, vilket inte alltid passar. Creutz skriver till exempel: »Jag [...] måste leva anständigt med den karaktär jag har» (s. 142). Ordet *caractère* hade förr ofta betydelsen »värdighet, befattning», vilket skulle passa bra här. Verbet *témoigner* har översatts med »säga» (s. 175). Ordet betyder »försäkra, bebyra», vilket skulle vara bättre i sammanhanget.

Noterna är många och ofta mycket utförliga. I några fall saknas emellertid källangivelser. Charlotta Wolff skriver således att Gustaf III under sitt besök i Paris umgicks med Madame de Boufflers, Madame de La Marck och Madame d'Épinay. Att Gustaf III träffat de förstnämnda grevinnorna vet den som läst *Gustave III par ses lettres* av Gunnar von Proschwitz. Men träffade han verkligen Madame d'Épinay, Grimms väninna? Skall det inte vara grevinnan d'Egmont, som Gustaf III också brevväxlade med (*op. cit.*, s. 77, n. 2)? Det så kallade mjölkkriget, ägde rum år 1775, som det står på sid. 200, inte några år senare, som det står på sid. 234.

Charlotta Wolffs ambition har varit att utreda på vilket sätt eliten i Sverige utnyttjade sina personliga relationer parallellt med de intensiva diplomatiska förbindelserna med Frankrike, vad detta land och den franska kulturen representerade för den svenska eliten. Sammanfattningsvis har hon lyckats mycket bra med detta. Avhandlingen är en mycket väl genomförd käll-

studie som ger en fyllig bild av ambassadörernas liv i Paris och kommer med många nya uppgifter. Bibliografin är imponerande. Boken rekommenderas å det varmaste.

Birgitta Berglund-Nilsson

ÖVRIGA RECENSIONER

Hans Helander, *Neo-Latin literature in Sweden in the Period 1620-1720. Stylistics, Vocabulary and Characteristic Ideas*, Acta Universitatis Upsaliensis, Studia Latina Upsaliensia 29, Uppsala 2004 (628 s.)

I denna mäktiga volym redovisar Hans Helander sina studier av latinsk litteratur i Sverige under stormaktstiden. Den perioden sträcker sig in i 1700-talet och förf. har dessutom tagit upp Linné, varför boken har omedelbar relevans för årsbokens läsare.

Helander studerar litteraturen ur tre aspekter: stil, ordförråd och idéer. Stilen ägnas rätt litet utrymme; alla latinets stilmedel är representerade i texterna, men stilistiken är välutforskad och förf. nöjer sig med att lyfta fram några figurer som han funnit iögonfallande och överrepresenterade. Ordförrådet däremot får nästan 250 sidor. Nylatinet var ett levande och anpassbart språk, menar Helander. Det fanns en konservatism som förföljde barbariska ord och strävade efter att bara använda de ord som romarna brukat, men detta var begränsat till de litterära genrerna och dominerade inte ens där. Nylatinet var användbart inte bara i retorik, poesi, filosofi och humaniora utan också för att beskriva nya administrativa, diplomatiska, geografiska, militära och tekniska företeelser i tiden. Sällan tillgreps metoden att bara sätta latinska ändelser på ord ur de moderna språken. Man plockade upp ovanliga antika ord eller gav nya betydelse åt de redan kända; betydelsefullt var inte minst att man sedan renässansen hade tillgång till grekiskans ordförråd som gav nya möjlighet att konstruera nya vetenskapliga termer. Till bilden av det levande språket hör också att det fanns modeord och jargonger.

Halva boken ägnar Helander åt att identifiera idéer och standardteman i texterna. En del av dessa teman är knutna till den svenska stormaktsrollen: propagandan mot katolikerna och även icke kristna bekännare, det götiska temat om svenskarnas gloriösa historia, paral-

lellen mellan judarna i Bibeln och svenskarna som Guds utvalda folk, de olika europeiska folkens egenskaper med mera. En stor del av latinlitteraturen stod i den nationella självhävdelens tjänst, vilket förstärkte de drag av hyperbol och panegyrik som flera av genrererna bar på i sig själva. Andra teman tillhörde det europeiska allmängodset: lärdomens vandring, världsteatern, idéer om guldålder och förfall, om den eviga filosofin (*philosophia perennis*) och om historien som *magistra vitae*. Intressant är att viktiga idéhistoriska teman förekommer också i dikter och orationer. Att samtiden överträffar det förgångna visar sig vara ett mycket vanligt tema; jag tror att Helander något överdriver dess betydelse för historiesynens förändring, men det är onekligen en variant av framstegstänkande som är värd att uppmärksammas. Detsamma gäller det utbredda förlöjligandet av den aristoteliska filosofin; det verkar som om aristotelismens fall berodde lika mycket på denna utmobning som på dess teoretiska tillkortakommande.

Till dessa nationella och lärda teman kommer de existentiella kring livet och döden, rikligt representerade i gravdikter och parentationer: livet som resa, döden som befrielse, den döde slipper se det nuvarande eländet med flera. Slutligen finns här litterära *topoi* som svanesång, fågel Fenix och flodbeskrivningar.

Helander kan inte ägna alla dessa teman djupare analys. Men den rena deskriptionen är värdefull. Litteraturvetare och idéhistoriker men också historiker och kyrkohistoriker som ägnar sig åt 1600-talet har anledning att konsultera Helanders bok för att se om de teman och termer de träffar på finns i latinsk version. Om så är fallet, har de i regel en förhistoria. Den här litteraturen lever på intertextualitet. Och som Helander visar är det inte bara de antika författarna som citeras eller alluderas på; också tidig-moderna latinska författare – Erasmus, Vives, Lipsius eller Bacon – tillhörde repertoaren; den nylatinska litteraturen skapade sina egna klassiker.

Men Helander har också teser. En sådan gäller latinets tillbakagång på 1700-talet. Den berodde inte på att det var oförmöget att uttrycka det nya i tiden utan på att en del av de ämnen där det användes förlorade i betydelse. En rad ämnen var man van att behandla på latin; när dessa miste relevans, blev produktionen av latinska texter mindre. De fyra världsmonarkierna, mikro- och makrokosmen och dolda meningar i namn och ord intresserade inte längre på 1700-talet; då tappade latinets mark, medan det däremot höll positionerna på områden som var attraktiva, som (den linneans-

ka) naturvetenskapen. Detta förklarar väl inte allt, men tanken att ett språks utbredning beror på det innehåll det uttrycker snarare än dess användbarhet är intressant.

Helander visar övertygande latinets användbarhet och vitalitet, och han är med rätta angelägen om att göra det; existensen av den nylatinska litteraturen i det tidigmoderna Sverige är bortglömd eller förträngd hos många. Jag skulle dock vilja nyansera bilden av latinets användbarhet något. För det första fanns det ämnesområden som nästan inte alls behandlades på latin. Den uppspirande ekonomiska vetenskapen var vad jag vet alltigenom modernspråkig. Ser man närmare på olika kunskapsområden kan man nog finna att vissa delar behandlas på latin, andra inte. Mina erfarenheter från studiet av politiska begrepp säger mig att det skrevs väldigt mycket på latin om politisk teori och vissa etablerade ämnen, medan det var ganska tyst om praktisk politik och potentiellt brännande materier. Jag tror att man kan skilja mellan nyskapande och adaptiv användning av latinets. I filosofin och vetenskapen användes latinets ofta för att benämna nya begrepp; där var det inddraget i en nyskapande verksamhet. Men när det gällde att i mer eller mindre epideiktiska sammanhang skildra samtida militära bedrifter eller tekniska uppfinningar var det fråga om att hitta på latinska benämningar på företeelser som det redan fanns namn för på de moderna språken; där var det fråga om att anpassa språket till det redan givna. Jag föreställer mig att denna distinktion mellan innovation och anpassning kan vara fruktbar i studiet av latinets brukshistoria.

Men hur som helst har Helander med detta arbete givit en genomlysning av 1600-talets numera allt mer svårtillgängliga latinlitteratur som måste sägas vara en vetenskaplig bragd.

Bo Lindberg

Norden och Europa 1700–1830. Synvinklar på ömsesidigt kulturellt inflytande. Rapport från en konferens i Reykjavik 14–15 juni 2002. Redaktör Svavar Sigmundsson. Reykjavik, 2004 (199 s.)

Denna konferensrapport tar ett brett grepp över den kulturella utvecklingen i Norden under 1700-talet. Bakom de elva bidragen (på skiftande språk) står forskare från hela Norden och med hemhörighet i litteraturvetenskap, historia och olika språkvetenskaper. Från